

УДК 342.5

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2021.23.21>

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПОЧЕСНИХ КОНСУЛІВ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Пуртова Анна Анатоліївна,
аспірантка
(ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені
Вадима Гетьмана», м. Київ, Україна)

Відповідно до Віденської Конвенції про консульські зносини від 24 квітня 1963 р. існують дві категорії консульських посадових осіб – штатні консульські посадові особи та почесні консульські посадові особи. Інститут почесних консульських посадових осіб має факультативний характер. Кожна держава вільно вирішує, чи буде вона призначати або приймати почесних консульських посадових осіб.

Почесними консулами можуть бути громадяни України, іноземні громадяни, які займають помітне становище в суспільстві держави перебування і мають необхідні особисті якості, бездоганну репутацію, добре знають особливості державного, політичного та суспільного устрою держави перебування, мають вагомий суспільний статус та сталі контакти з представниками урядових, ділових та громадських кіл держави перебування, орієнтуються в законодавстві. Переваги, привілеї та імунітети почесних консулів визначаються відповідно до Віденської конвенції про консульські зносини. Почесні консули можуть займатися будь-якою професійною або підприємницькою діяльністю, якщо це не суперечить законодавству держави перебування, нормам міжнародного права. Вони не повинні перебувати на державній службі в Україні та у державі перебування, брати активну участь у політичному житті. Призначення почесних консулів у тих чи інших державах є виключною компетенцією Міністерства закордонних справ України.

Почесні консули під час виконання консульських функцій керуються Віденською конвенцією про консульські зносини, законодавством України, законодавством держави перебування, міжнародними договорами України, міжнародними звичаями.

Обмежена кількість штатних консульських установ та достатньо висока вартість їх утримання за рахунок коштів державного бюджету є однією із основних причин утворення різними країнами почесних консульських установ. Почесні консульські установи та почесні консули в межах їх компетенції наділені гнучкими повноваженнями, які надають їм більш широкий та менш формальний спектр можливостей для представлення інтересів своїх держав за кордоном, оскільки вони не мають статусу державних та дипломатичних службовців.

Ключові слова: консул, почесний консул, почесна консульська установа, консульські функції, угода про консульські функції, Міністерство закордонних справ.

FEATURES OF THE LEGAL STATUS OF HONORARY CONSULS IN UKRAINE AND ABROAD

Purtova Anna Anatoliyivna,
Graduate Student at the Department
of Civil and Labor Law
(State Higher Educational Institution
"Kyiv National University of Economics
Vadym Hetman", Kyiv, Ukraine)

According to the Vienna Convention on Consular Relations of April 24, 1963, there are two categories of consular officers – full-time consular officials and honorary consular officials. The institute of honorary consular officials is optional. Each State is free to decide whether to appoint or receive honorary consular officials.

Honorary consuls can be citizens of Ukraine, foreign citizens who occupy a prominent position in the society of the host state and have the necessary personal qualities, impeccable reputation, good knowledge of the state, political and social structure of the host state, have important public status and regular contacts with government officials, business and social circles of the host country, are guided by the law. The privileges and immunities of honorary consuls are determined in accordance with the Vienna Convention on Consular Relations. Honorary consuls may engage in any professional or business activity, as long as it does not contradict the legislation of the host state, the norms of international law. They should not be in the civil service in Ukraine and in the host country, take an active part in political life. The appointment of honorary consuls in certain states is the exclusive competence of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine.

Honorary consuls in the performance of consular functions are guided by the Vienna Convention on Consular Relations, the legislation of Ukraine, the legislation of the host state, international treaties of Ukraine, international customs.

The limited number of full-time consulates and the relatively high cost of maintaining them at the expense of the state budget is one of the main reasons for the establishment of honorary consulates in different countries. Honorary consulates and honorary consuls within their competences have flexible powers, which give them a wider and less formal range of opportunities to represent the interests of their states abroad, as they do not have the status of civil and diplomatic officials.

Key words: consul, honorary consul, honorary consular institution, consular functions, agreement on consular functions, Ministry of Foreign Affairs.

Постановка проблеми. Дослідження особливостей правового статусу почесних консулів в Україні та за кордоном є складовою частиною досліджень правових засад консульської діяльності в цілому.

Слід зазначити, що обмежена кількість консульських установ та достатньо висока вартість їх утримання за рахунок коштів державного бюджету є однією із головних причин утворення різними країнами почесних консульських установ, які покликані виконувати консульські функції за кордоном.

Крім того, почесні консульські установи та почесні консули в межах їх компетенції наділені повноваженнями, які надають їм більш широкий спектр можливостей для представлення інтересів своїх держав за кордоном, оскільки вони не мають статусу державних та дипломатичних службовців.

Метою статті є дослідження особливостей правового статусу почесних консулів в Україні та за кордоном.

Стан дослідження. Правовий статус консульських установ неодноразово був предметом наукових досліджень у галузі юридичної науки [1-8]. Однак дослідження особливостей правового статусу почесних консулів в Україні та за кордоном потребує свого поглиблення, враховуючи широкий спектр та гнучкість їх повноважень у сфері реалізації консульських функцій.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 2 ст. 1 Віденської Конвенції про консульські зносини від 24 квітня 1963 р. існують дві категорії консульських посадових осіб, а саме штатні консульські посадові особи та почесні консульські посадові особи. Режим, що застосовується до почесних консульських посадових осіб та консульських установ, очолюваних такими посадовими особами визначається положеннями глави 3 цієї Конвенції.

Слід зазначити, що інститут почесних консульських посадових осіб має факультативний характер. Кожна держава вільно вирішує, чи буде вона призначати або приймати почесних консульських посадових осіб [9].

Відповідно до зазначеної Конвенції на консульські установи, які очолюються почесними консульськими посадовими особами, на почесних консульських посадових осіб та консульських службовців, які працюють в консульській установі, яку очолює почесна консульська посадова особа, поширюються загальні положення щодо переваг, привілеїв та імунітетів. Держава перебування зобов'язана вживати всіх необхідних заходів для захисту консульських приміщень консульської установи, очолюваної почесною консульською посадовою особою. Такі приміщення звільняються від усіх податків, зборів та мит. Консульський архів та документи консульської установи, очолюваної почесною консульською посадовою особою, є недоторканими. Держава перебування дозволяє ввезення та звільняє від сплати всіх мит, податків та пов'язаних з цим зборів предмети, за умови, що вони призначені для офіційного користування консульською установою, очолюваною почесною консульською посадовою особою [9].

Особливої уваги заслуговують питання притягнення почесних консульських посадових осіб до юридичної відповідальності.

Так, якщо проти почесної консульської посадової особи порушується кримінальна справа, така особа має з'явитися в компетентні органи. Під час провадження справи цій особі повинна надаватися відповідна повага, виходячи із її офіційного становища і, за винятком випадків, коли вона заарештована або затримана, має ставитися якнайменше перешкод для виконання такою особою консульських функцій. Коли виникає потреба затримати почесну консульську посадову особу, судове переслідування проти неї має бути розпочато у можливий короткий термін. Держава перебування зобов'язана надавати почесній консульській посадовій особі такий захист, який є необхідним у зв'язку із зайнятим нею офіційним становищем [9].

Почесні консульські посадові особи, за винятком тих, які займаються в державі перебування професійною або комерційною діяльністю з метою отримання особистих доходів, звільняються від усіх обов'язків, що накладаються законами та правилами держави перебування у зв'язку із реєстрацією іноземців та отриманням дозволу на проживання. Почесна консульська посадова особа звільняється від усіх податків, зборів та мит на винагороду та заробітну плату, які вона отримує від держави, яку представляє, за виконання консульських функцій. Держава перебування має звільняти почесних консульських посадових осіб від усіх трудових та державних повинностей, незалежно від їх характеру, а також від військових повинностей, таких як реквізиція, військова контрибуція та військовий постій [9].

У Консульському статуті України правовому статусу нештатних (почесних) консулів України присвячений розділ IX. Відповідно до його положень Міністерство

закордонних справ України за погодженням з державою перебування може доручити виконання окремих консульських функцій нештатним (почесним) консулам. Нештатними (почесними) консулами можуть бути як громадяни України, так і іноземні громадяни з числа осіб, які займають помітне становище в суспільстві держави перебування і мають необхідні особисті якості. Вони не повинні бути на державній службі у державі перебування або брати активну участь у її політичному житті. Нештатні (почесні) консули не повинні перебувати на державній службі в Україні [10].

Діяльність нештатних (почесних) консулів України здійснюється відповідно до Положення про нештатних (почесних) консулів України, затвердженого Указом Президента України «Про нештатних (почесних) консулів України» від 17.02.1997 р. № 150/97.

Так, виходячи із положень Віденської конвенції про консульські зносини від 24 квітня 1963 р. та відповідно до Консульського статуту України виконання окремих консульських функцій може бути доручено Міністерством закордонних справ України за погодженням з державою перебування нештатним (почесним) консулам України. Почесними консулами можуть бути громадяни України, іноземні громадяни, які займають помітне становище в суспільстві держави перебування і мають необхідні особисті якості, бездоганну репутацію, добре знають особливості державного, політичного та суспільного устрою держави перебування, мають вагомий суспільний статус та сталі контакти з представниками урядових, ділових та громадських кіл держави перебування, орієнтуються в законодавстві. Слід зазначити, що почесні консули під час виконання консульських функцій керуються Віденською конвенцією про консульські зносини, законодавством України, законодавством держави перебування, міжнародними договорами України, міжнародними звичаями. Переваги, привілеї та імунітети почесних консулів визначаються відповідно до Віденської конвенції про консульські зносини. Почесні консули можуть займатися будь-якою професійною або підприємницькою діяльністю, якщо це не суперечить законодавству держави перебування, загальновизнаним нормам міжнародного права. Вони не повинні перебувати на державній службі в Україні та у державі перебування чи брати активну участь у політичному житті [11].

Вирішення питання про доцільність призначення почесних консулів у тих чи інших державах є виключною компетенцією Міністерства закордонних справ України. Призначення почесних консулів здійснює Міністр закордонних справ України. У кожному окремому випадку необхідність призначення почесного консула має детально обґрунтовуватись. Погодження з державою перебування питань щодо призначення почесних консулів здійснюється дипломатичними каналами. Під час призначення почесному консулові видається консульський патент. Консульський округ, що відводиться почесному консулові для виконання консульських функцій, визначається Міністерством закордонних справ України за погодженням з державою перебування. Почесний консул приступає до виконання своїх функцій після одержання дозволу (екзекватури) держави перебування. Загальне керівництво діяльністю почесних консулів здійснює Міністр закордонних справ України. Під час здійснення своїх функцій почесний консул підпорядковується главі дипломатичного представництва України, штатної консульської установи України у державі перебування, а у державах, де немає дипломатичних представництв України, штатних консульських установ України – безпосередньо Міністерству закордонних справ України [11].

До основних функцій почесних консулів відносяться захист у державі перебування інтересів України, громадян України, її юридичних осіб у межах, що допускаються міжнародним правом; сприяння розвитку торговельних, економічних, культурних

та наукових зв'язків між Україною та державою перебування, розвитку дружніх відносин між ними іншими шляхами відповідно до положень Віденської конвенції про консульські зносини; з'ясування усіма законними засобами умов та подій у торговельному, економічному, культурному та науковому житті держави перебування, повідомлення про них Уряду України в особі Міністра закордонних справ України, а також надання відомостей заінтересованим особам; надання допомоги та сприяння громадянам України, її юридичним особам [11].

З особою, яка призначається почесним консулом, Міністерство закордонних справ України укладає угоду про консульські функції, виконання яких доручається почесному консулові, та обов'язки почесного консула, що виникають у зв'язку з виконанням ним таких функцій. Типова угода про консульські функції, виконання яких доручається нештатним (почесним) консулам України, та про обов'язки нештатних (почесних) консулів України затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 21.12.2011 р. № 1331 [12].

Відповідно до зазначеної типової угоди основними службовими обов'язками почесного консула є виконання функцій, що передбачені пунктами «а» – «с» та «е» статті 5 Віденської конвенції про консульські зносини від 24 квітня 1963р., а саме: 1) захист в державі перебування інтересів України, юридичних осіб і громадян України в межах, визначених міжнародним правом; 2) сприяння розвитку торговельних, економічних, культурних та наукових зв'язків між Україною та державою перебування, а також сприяння розвитку дружніх відносин між двома державами іншими шляхами відповідно до положень Конвенції; 3) з'ясування усіма законними способами умов і подій в торговельному, економічному, культурному і науковому житті держави перебування, повідомлення про них главі дипломатичного представництва чи штатної консульської установи України, а також надання відомостей заінтересованим особам; 4) надання допомоги та сприяння громадянам України, її юридичним особам [12].

У разі утворення консульської установи України, яку очоловатиме почесний консул, на нього в окремих випадках можуть бути покладені додаткові обов'язки, а саме: 1) безкоштовне надання придатних службових приміщень для консульської установи України, яку очоловатиме почесний консул, на період виконання ним консульських функцій; 2) забезпечення консульської установи України необхідним обслуговуючим персоналом та обладнання її приміщень необхідними засобами зв'язку, оргтехнікою та меблями. Почесний консул також зобов'язується здійснювати видатки, включаючи існуючі за місцевим законодавством податки та збори, що пов'язані з: 1) найманням та використанням службових приміщень консульської установи України, яку очоловатиме почесний консул; 2) обладнанням зазначених службових приміщень засобами зв'язку, оргтехнікою та меблями; 3) експлуатацією згаданих засобів зв'язку, оргтехніки; 4) утриманням обслуговуючого персоналу консульської установи України, яку очоловатиме почесний консул [12].

Порядок призначення, діяльності і припинення повноважень нештатних (почесних) консулів України за кордоном та започаткування, функціонування і припинення діяльності консульських установ, що очолюються нештатними (почесними) консулами України затверджено Наказом Міністерства закордонних справ України від 04 серпня 2014 р. № 332 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 29 серпня 2014 р. за № 1047/25824) [13].

Висновки. Вищенаведене дає можливість зробити висновки про те, що інститут почесних консульських посадових осіб має факультативний характер. Кожна держава вільно вирішує, чи буде вона призначати або приймати почесних консульських посадових осіб.

Обмежена кількість штатних консульських установ та достатньо висока вартість їх утримання за рахунок коштів державного бюджету є однією із основних причин утворення різними країнами почесних консульських установ, які покликані виконувати консульські функції за кордоном. Почесні консульські установи та почесні консули в межах їх компетенції наділені досить гнучкими повноваженнями, які надають їм більш широкий та менш формальний спектр можливостей для представлення інтересів своїх держав за кордоном, оскільки вони не мають статусу державних та дипломатичних службовців. Зокрема, у разі утворення консульської установи України, яку очолюватиме почесний консул, на нього в окремих випадках можуть бути покладені додаткові обов'язки щодо організаційного та матеріально-технічного забезпечення діяльності такої установи.

Список використаних джерел:

1. Консульська служба України. Становлення та розвиток / за ред. Г. М. Перепелиці. Київ : Логос, 2018. 440 с.
2. Гуменюк Б.І. Основи дипломатичної та консульської служби : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Б. І. Гуменюк. Київ : Либідь, 2004. 248 с.
3. Репецький В.М. Дипломатичне і консульське право : підручник / В. М. Репецький ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Факультет міжнародних відносин. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2006. 372 с.
4. Дипломатична та консульська служба : конспект лекцій / Нац. авіац. ун-т ; А. Д. Гулієв. Київ : НАУ-друк, 2011. 79 с.
5. Балабанов К.В. Дипломатична та консульська служба : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Балабанов Костянтин Васильович, Трофименко Микола Валерійович ; Маріуп. держ. ун-т. Донецьк : Ноулідж, Донец. від-ня, 2013. 431 с.
6. Панов А.В. Дипломатична і консульська служба : підручник / Ален Панов. Ужгород : Аутдор-Шарк, 2015. 270 с.
7. Турчин Я.Б. Дипломатична та консульська служба: підручник / Я. Б. Турчин, Л. О. Дорош, О. Я. Івасенко ; Нац. ун-т «Львів. політехніка». Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2018. 329 с.
8. Крупеня І.М. Дипломатична та консульська служба: навч. посіб / І. М. Крупеня. Київ : КиМУ, 2019. 336 с.
9. Віденська Конвенція про консульські зносини від 24 квітня 1963 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_047.
10. Про Консульський статут України : Указ Президента України від 02 квітня 1994 р. № 127/94. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/127/94>.
11. Про нештатних (почесних) консулів України: Указ Президента України від 17 лютого 1997 р. № 150/97. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/150/97#Text>.
12. Про затвердження Типової угоди про консульські функції, виконання яких доручається нештатним (почесним) консулам України, та про обов'язки нештатних (почесних) консулів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2011 р. № 1331. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1331-2011-%D0%BF#Text>.
13. Про затвердження Порядку призначення, діяльності і припинення повноважень нештатних (почесних) консулів України за кордоном та започаткування, функціонування і припинення діяльності консульських установ, що очолюються нештатними (почесними) консулами України : Наказ Міністерства закордонних справ України від 04.08.2014 р. № 332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1047-14>.